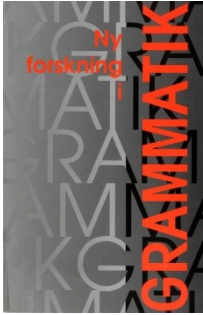

Ny Forskning i Grammatik

Titel:	Konstruktionsdannelse som grammering En teoretisk udvidelse af begrebet grammatikalisering. Sanse- og meningsverbers syntaktiske konstruktionsudvikling i fransk	
Forfatter:	Kirsten Jeppesen Kragh	
Kilde:	Ny Forskning i Grammatik 16, 2009, s. 191-210	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive	

© Forfatterne og Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2009

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Konstruktionsdannelse som grammering

En teoretisk udvidelse af begrebet grammatikalisering.
Sans- og meningsverbs
syntaktiske konstruktionsudvikling i fransk

Kirsten Jeppesen Kragh

1. Introduktion

I den internationale forskning i historisk grammatik står grammatikaliseringsteorien centralt som en teori om hvordan ord og ordforbindelser omtolkes til grammatiske størrelser med stigende grad af bundethed, i sidste instans til bøjningsendelser og eventuelt til disses bortfald. Teorien har således et bud på hvordan grammatiske bøjningssystemer bliver til, men den har ikke noget bud på hvordan andre dele af grammatikken som ledstillingssystemer og konstruktionsystemer opstår, og på dette punkt har den afgørende mangler.

I den nyeste strukturalistisk funderede historiske teori (Andersen 2006a, 2006b, Heltoft, Nørgård-Sørensen & Schøsler 2005, under udgivelse) arbejdes der med en teori der også omfatter dannelse og omdannelse af andre grammatiske systemer end de morfologiske. For det første er begrebet om grammatik i denne teori bredere så det både omfatter bøjning, ledstillingssyntaks og konstruktionssyntaks, og for det andet tager den højde for at de fleste grammatiske systemer faktisk opstår ved omdannelse af ældre, allerede grammatikaliserede systemer. I denne teoridannelse opereres med begrebet grammering, som netop bruges om grammatiske forandringer i konstruktioner som ikke normalt dækkes af grammatikaliseringstermen (Andersen 2006a).

Målet med denne artikel er at bidrage til udviklingen af denne nævnte teoridannelse ved at sætte fokus på nogle centrale ændringer i konstruk-

tionssyntaksen i fransk, nemlig konstruktionsreglerne for sætninger med meningsverber (fx *croire, espérer, penser, trouver*) og sanseverber (fx *voir, regarder, entendre, écouter, sentir*), som for begge vedkommende ser ud til at udvikle sig fra frie konstruktioner til grammatikaliserede konstruktioner.

Mit forskningsprojekt befinder sig endnu i en indledende fase, men det er tanken at udbygge materialet med supplerede empiri og desuden at udvide feltet til også at omfatte ytringsverber (fx *dire, affirmer, déclarer, écrire*).

2. Konstruktioner

Ifølge den traditionelle konstruktionsgrammatik (*Construction Grammar (CG)*) klassificeres morfemer, ord og idiommer samt grammatiske kategorier som *konstruktioner*, og som følge heraf optræder grammatikalisering, forstået som forandring fra noget leksikalsk til noget grammatisk, principielt ikke i konstruktionsgrammatik (Noël 2006: 9).

Da det forekommer mig uhensigtsmæssigt at udvide konstruktionsbegrebet, og da det i forvejen strider imod grammatikaliseringsteorien at anvende begrebet på morfem-, ord- og idiomniveau, tager jeg udgangspunkt i Heltoft *et al.* (under udgivelse)'s noget snævrere definition af konstruktioner, som indebærer følgende kriterier for klassificering af syntaktiske strenge som konstruktioner:

- Den syntaktiske streng er et komplekst tegn med en intern syntaks og semantisk kodning.
- Dens grammatiske status defineres af dens position i et eller flere paradigmer, dvs. der skal være en formel modsætning mellem mindst to medlemmer der hører under samme semantiske ramme.
- Et konstruktionsparadigmes domæne er den syntaktiske kontekst hvori de paradigmatiske relationer mellem en eller flere konstruktioner gælder.
- Rammen er paradigmets semantiske fællesnævner. Den semantiske relation mellem konstruktionerne er onomasiologisk fordi paradigmets medlemmer deler en fælles betydning.

- Konstruktionens sprogspecifikke udtryk er forbundet med et sprogspecifikt indhold.

Når alternerende konstruktioner indgår i et paradigme, medfører det at valget af et af to (eller flere) udtryk indebærer valget af et specifikt indhold. Paradigmer kan identificeres ved hjælp af Hjelmsslevs kommutationsprincip (Hjelmsslev 1943: 66) ifølge hvilken ændring af udtryk følges af ændring i indhold. Hvis denne paradigmatiske relation ikke findes, er der ikke tale om en konstruktion.

Simple sætningskonstruktioner udtrykker ifølge Goldberg (1995) menneskers oplevelser, især dem med dynamisk indhold, som når noget overleveres til en anden, når nogen får noget til at bevæge sig eller ændre tilstand, når nogen oplever noget etc. Dette skulle være et universelt forhold for alle sprog, men det relevante i denne sammenhæng er at måderne at udtrykke disse oplevelser på er sprogspecifikke.

Den fælles grundlæggende betydning (den semantiske kodning) som forbindes med visse konstruktioner, kan overføres til andre verber således at disse verber får en ny betydning når de antager denne konstruktion. Med andre ord kan en konstruktions specifikke betydning overføres eller nedarves fra et verbum til andre verber, sådan som vi i det følgende vil se det ved fx sanseverber, som i forbindelse med deres forskellige komplementeringsmuligheder glider ind i nye paradigmer, som hver især kendetegnes ved en semantisk kodning.

3. Probleminventering

I denne artikel undersøges nogle centrale ændringer i konstruktioner i fransk, nemlig konstruktionsregler for sætninger med

- Sanseverber (fx *voir, regarder, entendre, écouter, sentir*)
- Meningsverber (fx *croire, espérer, penser, trouver*)

I det følgende redegøres for de mest karakteristiske forhold ved de to grupper af verber.

I beskrivelsen af sanseverber er det den semantiske tolkning af selve sanseverbet, som for de flestes vedkommende er flertydig, der op-

træder som overordnet problematik, altså sanseverbernes polysemi. Derudover fokuseres i forbindelse med kompletivsætningerne på modussystemets indflydelse og i forbindelse med de prædikative relativsætninger som komplement på deres relation til tilsvarende præsentativer, altså deres indtræden i paradigme med andre præsentativer (kap. 3.1). I beskrivelsen af meningsverberne vil jeg som udgangspunkt se på betydningen af subjektcoreferens i forbindelse med infinitivkonstruktioner og kompletivsætninger som komplement samt på nægtelsens indflydelse, som også har betydning for modussystemet (kap. 3.2).

Disse områder forekommer umiddelbart at være temmelig heterogene, men pointen er netop at der, når det kommer til stykket, ser ud til at være en forbindelse. Det drejer sig altså om 3 områder, det leksikalske, modussystemet, og præsentativernes paradigmatisering, som principielt er så langt fra hinanden at de ikke undersøges under samme forhold, men som alle er under udvikling, og det er netop målet at prøve at afdække hver deres diakroni for at se om de konvergerer.

3.1. *Sanseverber*

Sanseverber har i moderne fransk fire komplementeringsmuligheder:

- I. Nominalsyntaxme: *Je vois Jean*
- II. Neksuskonstruktion med infinitiv: *Je le vois arriver*
- III. Konstruktion med prædikativ relativsætning: *Je le vois qui arrive*
- IV. Konstruktion med kompletivsætning: *Je vois qu'il arrive*

Som det fremgår af Tabel 1, optræder komplementtype II på fransk i to forskellige varianter, nemlig som akkusativ med infinitiv, hvor akkusativobjektet placeres mellem hovedverbal og infinitiv (akkusativ + infinitiv 1), og i konstruktionen hvor verbet og infinitiven optræder som sammensat verbal, hvilket indebærer at akkusativobjektet ikke kan placeres mellem de to (akkusativ + infinitiv 2). Ved pronominalisering af objektet placeres dette i begge tilfælde i verbalfeltet (*Il le voit couler*).

Komplement	I. Nominalsyntagme	II. Neksuskonstruktion med infinitiv		III. Prædikativrelativsætning	IV. Kompletivsætning
		akk. + infinitiv 1	akk. + infinitiv 2		
	<i>Il voit le naufrage</i>	<i>Il voit le bateau couler</i>	<i>Il voit couler le bateau</i>	<i>Il voit le bateau qui coule</i>	<i>Il voit que le bateau coule</i>
	Han ser skibsforsøret	Han ser skibet forlise		[Han ser skibet som forliser]	Han ser at skibet forliser

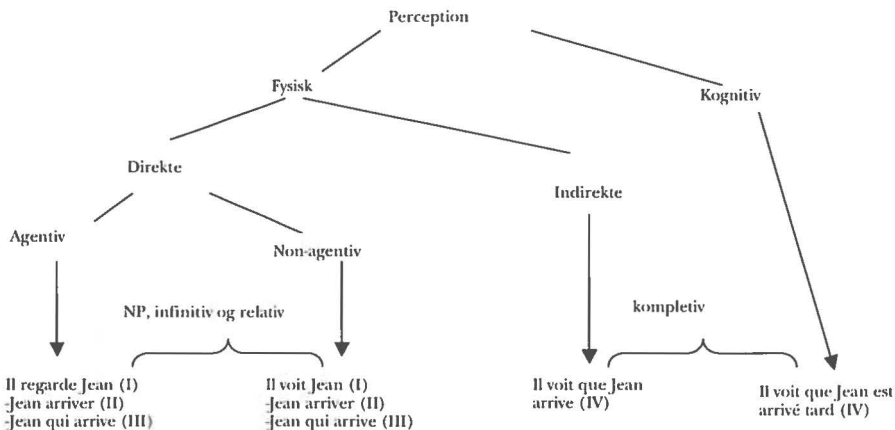
Tabel 1: Sanseverbers komplementeringskonstruktioner

Jeg vil i det følgende med udgangspunkt i det visuelle sanseverb *voir* og det auditive sanseverb *entendre* undersøge nogle semantiske forhold der har indflydelse på distributionen af de enkelte komplementtyper, idet jeg dog ikke vil komme nærmere ind på type I, som indeholder et verballøst komplement.

3.1.1. Sanseverbet 'voir'

På baggrund af distinktionen mellem *voir* ('se') og *regarder* ('kigge'), hvor konstruktioner med *regarder* udtrykker en aktiv perception (volitiv, agentiv), mens konstruktioner med *voir* opfattes som passiv perception (ikke-volitiv, ikke-agentiv) har Willems (1983, 2007) gennem sin analyse af komplementeringstyperne påvist at der for *voir* findes flere anvendelsesmuligheder end for *regarder*. Hun konkluderer på den baggrund at *voir* optræder som det umarkerede element i modsætningsparret *voir/regarder* (Willems 1983: 157).

Mens betydningen af sanseverbet *voir* er rent fysisk i komplementeringstyperne I, II og III, er der større tvivl om hvor konkret betydningen er af sanseverbet i type IV. Leth Andersen & Schøsler (2002) påviser i modeller inspireret af Willems (1983) hvordan tolkningen af sanseverbet forankres i konkrete konstruktioner:

Figur 1 Tolkning af sanseverbet *voir* forankret i konkrete konstruktioner (Leth Andersen & Schøsler 2002)

Af modellen fremgår sanseverbet *voir*'s polysemi. Komplementeringsvariant I (nominalsyntaxe), II (infinitivkonstruktion) og III (prædikativ relativsætning) adskiller sig fra variant IV (kompletivsætning). I I, II og III tolkes sanseverbet i fysisk forstand, men ved type IV tolkes det i indirekte fysisk forstand. Ved tilføjelse af fx et tidsadverbial, skifter fortolkningen karakter, som det er tilfældet i eksemplet *Il voit que Jean est arrivé tard*. Her får sanseverbet en helt anden, nemlig en kognitiv betydning i forhold til eksemplet uden tidsadverbial. At tilføjelse af et tidsadverbial har afgørende betydning fremgår også af Willems' diskussion (1983: 148-149), hvor det illustreres at tidsadverbialet begrænser anvendelsesmulighederne for komplementtyperne II og III:

- (1) Je vois que les dames se lèvent de table ('jeg ser at damerne rejser sig fra bordet')
- (2) Je vois qu'il est rentré tard hier soir ('jeg ser at han er kommet sent hjem i går aftes')

I eksempel (1) er komplementet en kompletivsætning, der er tale om samtidighed og sanseverbet har indirekte fysisk værdi. Eksempel (2) viser at kompletivsætningen uden problemer kan udvides med et tidsadverbial, som tilfører sanseverbet kognitiv værdi og samtidig svækker

den fysiske værdi. Tidsadverbialet, som angiver et tidspunkt i fortiden er temporalt set i konflikt med sanseverbets tempus, som er præsens og det er derfor umuligt at forstå sanseverbet som udtryk for en fysisk opfattelse, da man ikke fysisk kan se en handling, der har fundet sted på et tidligere tidspunkt. I den kognitive tolkning ligger dermed at kompletivsætningen udtrykker noget fortidigt, som subjektet for sanseverbet må inferere sig til. Eksempel (3) er en variant af eksempel (1) med komplementtype II og illustrerer *voir*'s direkte fysiske betydning, samtidig med at der udtrykkes samtidighed:

- (3) Je vois les dames se lever de table ('jeg ser damerne rejse sig fra bordet')

I eksempel (4) er infinitivkonstruktionen erstattet af en prædikativ relativsætning og *voir* bevarer her sin direkte fysiske værdi:

- (4) je vois les dames qui se lèvent de table ('jeg ser damerne som rejser sig fra bordet')

De tilsvarende varianter af eksempel (2) er ikke mulige. I eksempel (5) er tidsadverbialet i temporal konflikt med det overordnede verbal, og i eksempel (6) gør tempusuoverensstemmelsen mellem overordnet verbal og ledsætningsverbal ligeledes sætningen ugrammatisk:

- (5) *Je le vois rentrer tard hier soir
(6) *Je le vois qui est rentré tard hier soir

Denne analyse stemmer overens med at den kognitive anvendelse, ifølge Lemhagen (1979), er den foretrukne tolkning af den komplette konstruktion med *voir*.

Følgende eksempler, alle fra avisen *Le Monde* 1994, illustrerer bevægelsen gennem de forskellige komplementtyper fra den entydigt fysiske tolkning af *voir* til den kognitive betydning:

- (7) Quand l'immeuble sera achevé, on ne verra plus la tour Eiffel, là-bas. ('Når ejendommen er bygget færdig, kan man ikke længere se Eiffeltårnet ...').

Eksempel (7) har et nominalsyntaxme som komplement, altså type I, og sanseverbet udtrykker den direkte fysiske 'sans' i ordinær forstand, mens eksempel (8) tilhører type II, hvor komplementet er akkusativ med infinitiv, og sanseverbet tolkes som den direkte fysiske 'sans' i udvidet forstand. Her er ikke tale om at man **ser** resultaterne dykke i konkret betydning, men i overført betydning:

- (8) Mais la première entreprise française **verra ses résultats chuter plus fortement en raison des fortes provisions constituées.** ('Men den første franske virksomhed vil se sine resultater dykke voldsommere pga...').

I eksempel (9) er komplementet en kompletivsætning i indikativ (type IV), og anvendelsen af *voir* til at angive den fysiske sans i indirekte forstand forudsætter temporal samtidighed hos de to processer, dvs. mellem *verrez* og *proposeront*.

- (9) Quelques temps encore et vous **verrez que les partis de droite en proposeront la gratuité.** ('Vi lader lidt tid gå endnu, og så vil I se at højrepartierne vil tilbyde den gratis').

Voir i kognitiv forstand ses i eksempel (10), hvor kompletivsætningen også er i indikativ, men uden at der forudsættes samtidighed i de to processer, dvs. mellem *verra* og *sommes*.

- (10) Et il **verra que nous ne sommes pas une chaîne balladurienne...** (og han vil se (=indse) at vi ikke er sådan en Balladur kæde').

Den prædikative relativsætning (komplementtype III *je le vois qui arrive*) er særegen som komplement for sanseverber, og det er derfor relevant at indkredse dens bevægelse i forhold til de øvrige komplementtyper. Denne konstruktion har et meget begrænset anvendelsesområde i forhold til de øvrige komplementtyper. Den er underlagt dels temporale restriktioner, dels syntaktiske og leksikalske restriktioner: den prædikative relativsætning skal være *imparfait* eller præsens og forenelig med tempusformen i hovedsætningen, korrelatet kan løsrives fra prædikatet, som det ses i eksempel (11) og der kan kun indledes med *qui* som udfylder subjektsplassen i relativsætningen. Derudover er

tolkning af relativsætningens verbum af ikke-permanent type, og den kan ikke negeres.

- (11) On le **voit**, *tout à coup* **qui** creuse la mer, lourd, chargé, la ligne de flottaison invisible, hérisse dans les coursives et jusque sur le pont supérieur de silhouettes encore vagues dans la distance ... ('man ser ham pludseligt som ...'). (Dormann, Geneviève, 1993, *La Petite main*, 226)

I eksempel (11) og i eksempel (12) - (15) præciseres sanseverbet af et adverbial, hvilket medvirker til at fastholde den fysiske tolkning. Det kan være et decideret stedsadverbial som i eksempel (14) (*De son divan*) eller en slags mådesadverbial, der mere præcist angiver detaljer om sanseverbet, som i eksempel (12), (13) og (15):

- (12) *À travers les jumelles*, Sylvain le **voit qui** observe attentivement un trou au pied de la falaise par où s'écoule un ruisseau provenant, vraisemblablement, d'une infiltration de la Seine qu'on voit couler de l'autre côté du quai. (Dormann, Geneviève, 1993, *La Petite main*, 30) ('Gennem kikkerten ser Sylvain ham som ...')
- (13) *Dans le rétroviseur*, il **voit** Diane **qui** court, traverse le boulevard en flèche, à travers les voitures qui freinent en catastrophe pour l'éviter. (Dormann, Geneviève, 1993, *La Petite main*, 113) ('I bakspejlet ser han Diane som ...')
- (14) *De son divan*, Caroline la **voit**, de dos, **qui** se redresse de temps à autre, pour juger ce qu'elle vient de dessiner. (Dormann, Geneviève, 1993, *La Petite main*, 202) ('Fra sin divan ser Caroline hende bagfra som ...')
- (15) *Par la fenêtre*, Caroline le **voit qui** dévale l'escalier rocheux qui mène à l'appontement, ... (Dormann, Geneviève, 1993, *La Petite main*, 237) ('Gennem vinduet ser Caroline ham som ...')

Hermed svarer konstruktionen med *voir* og adverbial til konstruktionen med den markerede form *regarder*:

- 200
- (16) Cette femme **regarde** Adèle et la Mousson **qui** occupent une assez grande table. (Bienne, Gisèle, 1990, *Les Jouets de la nuit*, 115) ('Denne kvinde kigger på A. og M. som ...')

Når der ikke er knyttet et adverbial til konstruktionen med *voir*, svækkes den fysiske værdi af sanseverbet, og dette får snarere karakter af et præsentativ:

- (17) Elle **voit** l'abbé **qui** revient à leur table. (Cluny, Claude-Michel, 1983, *Un jeune homme de Venise*, 65) ('Hun ser abbeden som kommer tilbage til deres bord')
- (18) Le son est coupé, on **voit** les étudiants en révolte **qui** défilent devant le Panthéon. (Rochant, Éric, 1990, *Un monde sans pitié*, 78) ('..., ser man studenterne i oprør som ...')

Dette tyder på at sanseverbet, idet det kan styre en prædikativ relativsætning, i moderne fransk er på vej ind i et paradigme med andre præsentativer som det fremgår af Tabel 2:

Je vois

C'est

Il y a   mon fils qui lit

Voici

etc.

Tabel 2: Præsentativparadigme

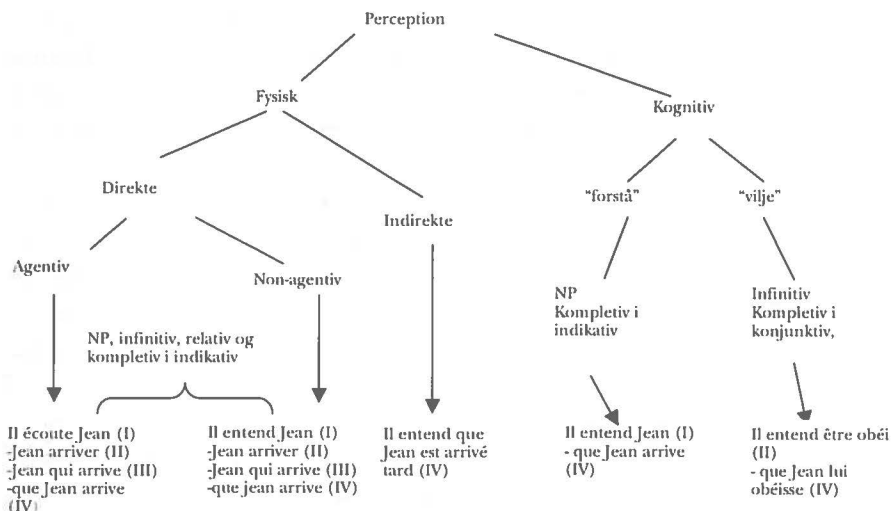
I dette paradigme forskydes fokus fra hovedsætningen til bisætningen og præsentativet får pragmatisk karakter. Denne tendens ser ud til at være under udvikling i moderne fransk, og det er en tydelig indikation på at *voir* her får en anden funktion, som har en mere kognitiv værdi. Det betyder at verbet *voir* her bevæger sig fra sanseverbets paradigme over til præsentativparadigmet.

Meget tyder således på at *voir* i overensstemmelse med Lemhagens påstand (1979) (se ovenfor), er i en bleachingproces og at verbet i

dag optræder hyppigst som udtryk for en opfattelse, snarere end for et konkret syn.

3.1.2. Sanseverbet 'entendre'

Ved indsættelse af sanseverbet *entendre* i samme skematiske form opstår en sondring mellem modus i kompletivsætningerne alt efter hvilke semantiske tolkninger sanseverbet tillægges.

Figur 2 Tolkning af sanseverbet *entendre* forankret i konkrete konstruktioner (Leth Andersen & Schøsler 2002)

Som det fremgår af Figur 2, optræder indikativ i kompletivsætningen når sanseverbet tolkes i fysisk betydning, uanset om betydningen er direkte eller indirekte fysisk.

- (19) Il entend que Pierre est [ind.] arrivé ('han hører at P. er ankommet')

Men indenfor det kognitive domæne udnyttes modusdistinktionen indikativ/konjunktiv til at udtrykke forskellige betydninger, som eksemplerne (20), (20a) og (21) viser.

- (20) Il entend que Pierre est [ind.] arrivé ('han forstår at ...')
- (20a) Il entend que Pierre est [ind.] arrivé tard ('han forstår at P. er ankommet sent')
- (21) J'entends qu'on m'obéisse [konj.] ('jeg forventer at man adlyder mig')

Med indikativ har sanseverbet den fysiske betydning i eksempel (19), men også den kognitive betydning i eksempel (20), hvor *entendre* skal tolkes som 'forstå'. Med konjunktiv får det kognitiv betydning når sanseverbet får karakter af viljesverbum som i eksempel (21). Denne sondring er i overensstemmelse med assertionsteorien om modusbrugen på fransk¹ (Korzen 1999). Til gengæld viser eksemplerne at komplementsystemet ikke svarer til det latinske hvor et alternativ til akkusativ med infinitivkonstruktionen var en final *UT/NE*-bisætning i konjunktiv (= for at/for at ikke) som kunne oversættes med 'se til at' eller 'sørge for at'. Sætninger som eksempel (21) er netop ikke finale som den latinske konjunktivkonstruktion, og det må derfor antages at der sker noget andet i moderne fransk. Den moderne franske situation forudsætter en kompleks eller kombineret grammatikalisering af komplementkonstruktion og modusystem til ét sammenhængende system. Eksempel (22) til (24) fra *Le Monde* 1994 illustrerer bevægelsen gennem de forskellige komplementtyper fra den entydigt fysiske tolkning af *entendre* til den kognitive betydning. I eksempel (22) er der tale om den rent fysiske tolkning af sanseverbet med komplementtype II, nemlig akkusativ med infinitiv:

- (22) ... l'on entendait (sans le voir) un homme crier en polonais : ...
('man kunne høre (uden at se) en mand råbe på polsk: ...')

I eksempel (23) og (24) er der tale om anvendelsen af *entendre* i kognitiv betydning og en illustration af modusdistinktionen, som fremgår

---

1. Ifølge assertionsteorien anvendes konjunktiv i ikke-asserterede ledsætninger, mens indikativ anvendes i asserterede ledsætninger. Hermed optræder ledsætninger i konjunktiv som bærere af enten præsupponeret eller irrealis-information, hvorved det overordnede subjekt + verbal har mere tyngde end ledsætningen. Tilsvarende har hovedsætningsverbalet som følges af en kompletivsætning i indikativ mindre vægt, idet kompletivsætningen i indikativ indeholder ikke-kendt information.

af eksempel (21). I eksempel (23) er kompletivsætningen i indikativ og *entendre* bruges i betydningen 'forstå'.

- (23) ... et laissaient **entendre**, mercredi, **qu'il serait désigné officiellement comme candidat de la CDU-CSU** ... ('... og lod forstå, i onsdags at han ville blive officielt udpeget som kandidat til ...')

I eksempel (24) fra *Le Monde* 1994 anvendes konjunktiv i kompletivsætningen da sanseverbet her har karakter af vilje. Viljesverber følges i fransk af konjunktiv.

- (24) ... j'**entends que nous favorisons toutes les transitions politiques**... ('... jeg forventer at vi støtter alle de politiske overgange ...')

I konstruktionen med prædikativ relativsætning (type III) fastholder *entendre* i højere grad end *voir* sin fysiske værdi, som det ses i eksempel (25):

- (25) On **entend** le fracas des crânes **qui éclatent** sous la masse, le bruit mou des ventres déchirés par les lances. (Lanzmann, Jacques, 1994, *La Horde d'or*, 98) ('Man hører larmen fra kranerne som bryder løs under ...')

3.1.3. Sammenfattende bemærkninger om sanseverber

Sanseverbernes forskellige komplementeringsmuligheder bevæger sig, men i forskellige retninger: type II med akkusativ og infinitiv indgår sammen med verbet *laisser* i sit eget paradigme, idet denne konstruktion ikke forekommer ved andre typer verber². Type III, den prædikative relativsætning, bevæger sig over i et præsentativparadigme og type IV hvor komplementet er en kompletivsætning, glider ind i modusproblematikken.

3.2. Meningsverber

Nogle forhold ved meningsverber er tilsvarende, andre er helt forskellige fra det vi lige har set. På latin fandtes kun konstruktioner med

2. Den har, som det fremgår af Tabel 1, en parallel variant hvis syntaktiske struktur svarer til *faire*+infinitiv (*Je fais partir mon fils*), dvs. at sanseverberne og *laisser* kan indgå i fast verbalforbindelse med infinitiven (*Je vois partir mon fils*). Dette vil ikke blive nærmere berørt i denne artikel.

401

nominaler (objekt) eller akkusativ med infinitiv efter meningsverber, og konstruktionstypen i eksempel (26) er en nydannelse i fransk.

(26) Il pense que Jean partira demain ('han tror Jean tager af sted i morgen')

Akkusativ med infinitiv er ikke længere mulig i moderne fransk ved meningsverber, men findes kun som nævnt ved sanseverber og ved verberne *faire* og *laisser*. På den anden side er subjektcoreferens blevet en relevant parameter. Der kan ikke optræde et grammatisk objekt for meningsverbet som kan fungere som logisk subjekt for infinitiven, og infinitivkonstruktionen er således kun mulig hvis der er subjektsammenfald mellem finit og infinit verbal som i eksempel (27):

(27) Il pense partir demain ('han har tænkt sig at tage af sted i morgen')

I konstruktioner med subjektcoreferens og kompletivsætning kan det styrende verbum få karakter af en epistemisk markør i stedet for et prædikat, som det ses i eksempel (28) og (29):

(28) Je pense que je pars demain ('Jeg tror, jeg tager af sted i morgen')

(29) Je pense que je partirai demain ('Jeg tror, jeg vil tage af sted i morgen' (~det kan også være, jeg finder på at lave noget andet))

I disse tilfælde kan rækkefølgen ændres:

(30) Je pars/partirai demain, je pense

Ændring af rækkefølgen er til gengæld ikke mulig hvis der ikke både er subjektcoreferens og kompletivsætning på samme tid:

(31) *Jean partira demain il pense

(32) *Partir demain je pense

Dette implicerer at der i tilfælde (28) - (30), i overensstemmelse med assertionsteorien (Korzen 1999) (se fodnote 1), er en tendens til hierarkisk

forskydning mellem hoved- og bisætning, således at hovedsætningen, som formelt er overordnet, reanalyseres til en epistemisk markør, og herved indgår i et paradigme med andre epistemiske markører som *sans doute*, *certainement*, m.fl., mens bisætningen får karakter af en hovedsætning. Rollen som epistemisk markør kan således alene tilskrives det overordnede verbal når dette følges af en kompletivsætning.

3.2.1. Meningsverber med nægtelse

Når tilsvarende konstruktioner benægtes, har det følgende implikationer: ved infinitivkonstruktion med subjektcoreferens er der i eksempel (33) ingen ændring i forhold til konstruktionen uden nægtelse som vi så i eksempel (27):

(33) Je ne pense pas partir demain ('jeg har ikke tænkt mig ...')

Men når komplementet er en kompletivsætning, påvirker tilstedeværelsen af en nægtelse konstruktionen. I eksempel (34) kan hovedsætningen ikke reanalyseres til epistemisk markør (svarende til konstruktion (26), hvor der ikke var subjektcoreferens) fordi den er benægtet og bisætningen som følge deraf står i konjunktiv:

(34) Je ne pense pas que je parte demain (~afgørelsen ligger uden for 'min magt')

Hvis nægtelsen derimod placeres i bisætningen, reanalyseres hovedsætningens verbal til epistemisk markør, hvilket også fremgår af at rækkefølgen kan ændres, som i eksempel (35) og (36):

(35) Je pense que je ne partirai pas demain (~egen planlægning)

(36) Je ne partirai pas demain, je pense

Brugen af konjunktiv og mulighederne for placering af henholdsvis hoved- og bisætning kan altså bruges som test til identifikation af konstruktionens funktion. Både nægtelsens placering og modus er afhængig af det overordnede verbal; hvis der ingen egentlig funktionel overordnet sætning er, er der ingen konjunktiv. Dette stemmer også overens med assertionsteorien (Korzen 1999).

3.3. *Sammenfatning*

Jeg har i det foregående vist ændringer både ved sanseverber og ved meningsverber. Ændringerne er ikke leksikalske, men derimod paradigmatiske idet der er tale om at nogle konstruktioner mister leksikalsk værdi og bliver medlemmer af andre grammatiske paradigmer. Det fremgår af nogle af de eksempler jeg har vist at det moderne franske systems kompletivsætninger spiller tæt sammen med modussystemets modsætning mellem indikativ og konjunktiv. Modussystemets funktion hænger sammen med den moderne tendens til ændring af balancen mellem hovedsætningen (*je pense, il entend*, osv.) og bisætningen, som netop ses ved sanse- og meningsverber, og som ændres på en måde der øger bisætningens semantiske tyngde i forhold til hovedsætningen. Derved bliver det oprindelige styrende verbum sekundært og bisætningens indhold primært. Samme ændring ses i konstruktioner med sanseverbum og prædikativ relativsætning som er undervejs i et paradigmeskift til præsensativparadigmet. Der sker altså både inden for sanseverber og inden for meningsverber ændringer fra det leksikalske mod det pragmatiske.

4. Målsætning med undersøgelsen

Ved at kaste lys over komplementeringssystemet i moderne synkron fransk grammatik er det hensigten at kunne forklare den nuværende sprogtilstand som et resultat af en differentieringsproces. Det relativt entydige latinske system afløses efterhånden af en opspaltning, der må betyde nye semantiske skel i grammatikken, hvor latin oprindeligt ikke skelnede. Latin tillod akkusativ med infinitiv i flere verbalklasser, heriblandt både sanseverber og meningsverber, mens moderne fransk kun tillader den ved sanseverber. Dette må betyde at konstruktionen i moderne fransk tolkes semantisk snævrere end i latin. Disse ændringer skaber en ny grammatisk tilstand og anvendelsen af grammatikaliseringsteorien kan bidrage til at forstå både tilstanden og processen.

4.1. *Henning Andersens sprogforandringsmodel*

Udgangspunktet for at belyse ændringerne i et grammatikaliseringsspektiv er Henning Andersens sprogforandringsmodel (Andersen 2001a, 2001b), som er tæt integreret i grammatikaliseringsteorien. Sprogforandringer er resultater af reanalyser af input. Reanalysen manifesterer sig ved et efterfølgende output som afslører en genfor-

tolkning af et givet tegns betydning. Når disse reanalyser accepteres og optages af andre sprogbrugere, fører det i nogle tilfælde – men ikke i alle – til sprogændringer. Med henblik på at afdække sprogændringers spredningsmekanisme skelner Andersen (2001b) mellem internt og eksternt motiverede forandringer. Internt motiverede forandringer er forandringer hvis årsager ligger i sproget selv. Disse starter gerne i umarkeret kontekst (fx talesprog) og breder sig til markeret kontekst (skriftsprog). Eksternt motiverede forandringer skyldes påvirkninger udefra, fx sprogaftsmitning, og starter som regel i markeret kontekst for at brede sig til umarkeret kontekst.

Ændringerne i konstruktioner med sans- og meningsverber er ikke leksikalske, men derimod internt motiverede paradigmatiske forandringer, idet der er tale om at nogle konstruktioner mister leksikalsk værdi og bliver medlemmer af nye paradigmer der er defineret ved fælles semantiske rammer.

4.2. Grammatikaliseringsprocessen

Grammatikaliseringsprocessen opfattes som resultat af en sprogbrugsbetinget reanalyse, hvor sprogbrugeren per inferens overfører implikationen af en given konstruktion til konstruktionen selv. Denne overførsel breder sig derpå blandt sprogbrugerne, den accepteres og udgør derved en sprogændring (Andersen 2006b).

I tilfælde som to af de analyserede eksempler, eksempel (28) (*je pense que je pars demain*) og (29) (*je pense que je partirai demain*) kan reanalysen fx underbygges ved at det kan påvises at det formelt overordnede verbal, *je pense*, ikke længere udgør en hovedsætning: hovedsætningen indgår i de nævnte eksempler i en paradigmatiske alternation med andre epistemiske udtryk som *sans doute*, *certainement*, osv., mens *penser* naturligvis som fuldverbum ellers indgår som medlem af klassen meningsverber. Formelt er hovedsætningen overordnet, men efter reanalysen er der ikke længere tale om en egentlig valensrelation mellem hovedsætningen og bisætningen: Bisætningen bærer ytringens indhold, og hovedsætningen er reduceret til en epistemisk markør. I overensstemmelse med Andersens teori om spredning af sprogforandringer (Andersen 2001a) kan man antage at reanalysen først manifesterer sig i talesprog, siden breder sig til skriftsprog og mere formelle registre.

På tilsvarende måde har vi set hvordan sanseverbet *voir* i konstruktionen med den prædikative relativsætning glider fra den direkte fysiske betydning af verbet til at indgå i et paradigme med præsentativer. Også her er der tale om tab af leksikalsk værdi med en mere grammatisk egenskab i bytte.

5. Perspektivering

Nærværende artikel har karakter af en status over et igangværende forskningsprojekt, og de afrundende bemærkninger er derfor ikke en egentlig konklusion, men snarere en perspektivering af ikke særlig homogen art.

Jeg har med udgangspunkt i en ny og snæver definition af konstruktioner forsøgt at teste begrebet grammering, som er initieret af Andersen (2006a), og som anvendes til beskrivelse af grammatikaliseringer i konstruktioner, dvs. typer af grammatikalisering som ikke hører under den klassiske definition af termen. Gennem analyser af komplementeringssystemet i moderne fransk har jeg påvist forandringer som indebærer visse konstruktioners paradigmeskift, med tab af leksikalsk værdi og tiltagende grammatisk værdi som resultat. Disse forandringer tyder på at der er tale om resultater af en differentieringsproces. Der er i moderne fransk nye skel i grammatikken med hensyn til anvendelse af de forskellige komplementeringstyper, hvor latin oprindeligt ikke skelnede. Akkusativ med infinitiv fandtes i latin ved flere verbalklasser; mens moderne fransk kun tillader den konstruktion ved sanseverber. I meningsverber har fransk i dag kun mulighed for infinitivsyntagme som komplement, når der er subjektoreferens mellem finit og infinit verbal. Også de prædikative relativsætninger begrænser sig til sanseverbumbonstruktioner. Disse mister leksikalsk værdi og bevæger sig over i præsentativparadigmet, ligesom meningsverberne, når de efterfølges af kompletivsætninger, ligeledes mister leksikalsk tyngde og har tendens til at glide over i et paradigme med epistemiske markører.

Det er hensigten i et større perspektiv systematisk at afprøve mulighederne for en afgrænsning af det leksikalske over for det grammatiske, hvilket i dette projekt vedrører udviklingen af hovedsætningen, ved successive strukturanalyser af de verbalkonstruktioner der indgår i

projektet, som alle er eksempler på udviklinger fra frie konstruktioner til mere eller mindre grammatikaliserede konstruktioner.

Formålet er for det første at bidrage til en fornyelse af den forskning der foregår inden for grammatikalisering ved at kombinere den diakrone og den synkrone tilgang, for det andet at kombinere det leksikalske og det grammatiske og for det tredje at bidrage til den udforskning af konstruktionstyper der mangler for fransk men som findes for engelsk (Levin 1993) og som i den nyeste terminologi kaldes grammering.

Henvisninger

- Andersen, H. (2001a). Actualization and the (uni)directionality of change, i H. Andersen (red.), *Actualization. Linguistic change in progress*, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 226-248.
- Andersen, H. (2001b). Markedness and the theory of linguistic change, i H. Andersen (red.), *Actualization. Linguistic change in progress*, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 21-57.
- Andersen, H. (2006a). Grammatization, regrammatization, and degrammatization: Tense loss in Russian. *Diachronica*, 23(2), 231-258.
- Andersen, H. (2006b). Synchrony, diachrony, and evolution, i O. Nedergaard Thomsen (red.), *Competing models of linguistic change. Evolution and beyond* Vol. 279, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 59-90.
- Goldberg, A.E. (1995). *Constructions: construction grammar approach to argument structure*. Chicago, University of Chicago Press.
- Heltoft, L., J. Nørgård-Sørensen & L. Schøsler (2005). *Grammatikalisering og struktur*. Kbh., Museum Tusulanum.
- Heltoft, L., J. Nørgård-Sørensen & L. Schøsler (under udgivelse). *Grammaticalisation and paradigmatic structure*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Hjelmslev, L. (1943). *Omkring sprogteoriens grundlæggelse*. København.
- Korzen, H. (1999). Principper for opstilling af modus i kompletiv-sætninger på fransk, i C. Bache, Lars Heltoft & Michael Herslund (red.), *Rolighedsymposiet 1998: Ny forskning i grammatik*, Vol. 6, Odense: Odense Universitetsforlag, 181-203.
- Lemhagen, G. (1979). *La concurrence entre l'infinitif et la subordonnée complétive introduite par que en français contemporain*. Uppsala, [s.n.].

- 410
- Leth Andersen, H. & L. Schøsler (2002). La complémentation, i H. Jansen, P. Polito, L. Schøsler & E. Strudsholm (red.), *L'infinito & oltre. Omaggio a Gunver Skytte*, Odense: Odense University Press, 273-295.
- Levin, B. (1993). *English verb classes and alternations: a preliminary investigation*. Chicago: University of Chicago Press.
- Noël, D. (2006). *Diachronic construction grammar vs. grammaticalization theory*. *Preprints of the Department of Linguistics. Katholieke Universiteit Leuven*, 255.
- Willems, D. (1983). Regarde voir. Les verbes de perception visuelle et la complémentation verbale, i E.L.T. Roegiest (red.), *Verbe et phrase dans les langues romanes. Mélanges offerts à Louis Mourin*, Gent: Romanica Gandensia XX, 147-158.
- Willems, D. (2007). Typologie des procès et régularités polysémiques, i D. Bouchard & I. Evrard (red.), *Représentations du sens II: De Boeck-Duculot*, 162-177.